

Nr 14.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående revision av lagen om förlängning av tiden för vissa servitut.

Andra lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 126 i första kammaren av herr Nilsson, Ernst Hjalmar, och herr Näsström samt nr 212 i andra kammaren av herrar Jacobson i Vilhelmina och Kärrlander.

I motionerna, vilka äro likalydande, har hemställts, att »riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en revision av nu gällande lag av den 1 januari 1947 rörande förlängning av tiden för vissa servitut m. m.».

Motionärerna ha i motionerna framhållit, att syftet med denna revision bör vara att skapa garantier för servitutsinnehavarnas rätt till vedbrand eller däremot svarande vederlag i penningar.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för motionärernas hemställan, får utskottet hänvisa till motionerna.

En av motionärerna har till utskottet överlämnat vissa handlingar i ärendet, varav utskottet tagit del.

Den lag motionärerna avse med sin hemställan torde vara *lagen den 6 december 1946 om förlängning av tiden för vissa servitut*. I 1 § i denna lag stadgas, att om servitut, som innefattar rättighet till skogsfång eller mulbete och som gäller till förmån för fastighet inom Gävleborgs, Väster- norrlands, Jämtlands, Västerbottens eller Norrbottens län, är begränsat till viss tid, minst femton år, eller till fastighetsägarens livstid, och giltighetstiden utgår före den 1 januari 1960, skall servitutet likväl bestå intill nämnda dag. Har på angivet sätt begränsad giltighetstid för sådant servitut utgått efter den 31 december 1939 men utövas det oaktat vid 1946 års utgång alltjämt den med servitutet avsedda rättigheten, skall servitutet gälla till den 1 januari 1960. Tillskyndas genom förlängningen av servitutstiden den av servitutet besvärade fastigheten olägenhet av någon betydelse, är enligt 2 § denna fastighets ägare berättigad till ersättning därför av ägaren till den fastighet, till vars förmån servitutet gäller.

Bestämmelser om servitut, som äro av intresse i förevarande sammanhang, finnas i *lagen den 14 juni 1907 om servitut* (i det följande kallad servitutslagen). I 5 a § servitutslagen stadgas, att om servitut, som inne-
1 — *Bihang till riksdagens protokoll 1948. 9 saml. 2 avd. Nr 14.*

fattar rätt att taga vindfallen eller torr skog och som ej är till tiden begränsat, icke kan i avsedd utsträckning begagnas på grund av ändrade förhållanden, som medfört bristande tillgång å sådan skog, må domstol på yrkande av ägaren till den fastighet, till vars förmån servitutet gäller (den härskande fastigheten), förordna om sådan förändring av servitutet att det skall omfatta även rätt att efter anvisning i erforderlig utsträckning taga annat virke. Förändringen må dock ej medgivas, om märklig olägenhet därigenom skulle tillskyndas den av servitutet besvärade fastigheten (den tjänande fastigheten). Domstolen äger meddela närmare föreskrift om sättet för virkets uttagande. Innan dylikt förordnande meddelas, har domstolen att höra skogsvårdsstyrelse, stiftsnämnd, skogsstats-tjänsteman eller annan myndighet, envar beträffande skog, som står under myndighetens uppsikt eller förvaltning. Är för servitutets begagnande visst ställe bestämt, må förändring av servitutet äga rum allenast såframt erforderlig tillgång å vindfallen eller torr skog ej kan beredas genom förflyttning enligt 5 § andra stycket i lagen.

De bestämmelser i 5 a § servitutslagen, för vilka här ovan redogjorts, tillkommo genom lagstiftning vid 1936 års riksdag (se Kungl. Maj:ts proposition nr 131 samt sammansatt andra lag- och jordbruksutskotts utlåtande nr 2 vid nämnda riksdag). Till grund för lagstiftningsarbetet låg ett den 15 december 1934 av sociala jordutredningen avgivet betänkande (SOU 1934: 55).

Beträffande frågan om förändring av vissa servitut anförde *sociala jordutredningen* i betänkandet bland annat följande:

Ett annat fall, då ändring i servitutsrätten kan bliva erforderlig, torde enligt sociala jordutredningens mening föreligga, då på grund av ändrad skogshushållning servitut, bestående i rättighet att taga vindfallen och torr skog, icke längre kan tillgodogöras på den tjänande fastigheten. Rationell skogsvård torde alltid i viss grad medföra, att tillgången på vindfallen och på torrskog minskas. De torplägenheter, som tillförsäkrats bestående rätt att för sitt husbehov använda dylikt virke, kunna därför genom skogsvårdande åtgärder å den tjänande fastigheten komma att i större eller mindre omfattning mista sina rättigheter. Då servituten tillkommit för att komplettera de fastigheter, vid vilka rätten knutits, torde det få anses vara ett statsintresse, att dessa fastigheter, som icke inom sina ägo-gränser hava tillräckligt med skog för att vara fullständiga, icke berövas den komplettering, som rätten till ovan nämnt skogsservitut innebär. Den intressekollision, som kan uppkomma mellan principen om servitutsrättens oföränderlighet och statens anspråk på att småbruken bibehållas i så fullständigt skick som möjligt, kan i detta fall icke lösas på annat sätt än genom jämkning i den förre principen.

I detta hänseende föreligger emellertid en viss skillnad mellan bestående servitutsrätter (alltidsupplåtelse) och sådana, som äro till tiden begränsade.

— — — — —

Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen (kap. IV) förekomma till rätt stort antal 50-årsavtal och i fråga om dem i viss utsträckning den bestämmelsen, att till ved endast får tagas lövskog eller vindfälld torr barrskog, *såvida tillgång därav finnes* (exempel 136). Sistnämnda rätt har från allenast ett bolag tillförsäkrats icke mindre än 234 fastigheter. Enligt den tolkning, som vederbörande bolag anfört, skulle någon utsyning icke kunna äga rum, för det fall att tillgång till sådant virke, som servitutet avser, icke finnes. De skäl, som tala för nödvändigheten att beträffande servitut, bestående i rättighet att taga vindfallen och torr skog, kunna göra ändring i själva servitutsrätten, göra sig icke med samma styrka gällande vid upplåtelse, begränsade till tiden, som vid alltidsupplåtelse. Härtill kommer, att därest i lagen införes en bestämmelse av nämnda innebörd även beträffande servitutsavtal, som äro begränsade till tiden, det med all sannolikhet kan befaras, att någon förlängning av servitutsavtalen icke kommer till stånd efter servituttidens utgång och att nya servitutsavtal icke komma att ingås.

Sociala jordutredningen föreslog, att i servitutslagen skulle stadgas, att om servitut, vars giltighet icke var till tiden begränsad, bestod i rättighet att taga vindfallen och torr skog och på grund av ändrade förhållanden sådan skog icke förekom i tillräcklig omfattning, skulle servitutet under vissa förutsättningar få förändras att avse annat tjänligt virke.

Som en förutsättning för att förändring av servitut skulle få ske uppställde sociala jordutredningen det villkoret, att förändringen kunde ske utan att därvid kom till användning yngre skog i större omfattning än som var erforderligt för dess ändamålsenliga gallring eller äldre skog i så stor utsträckning, att den fastighet, som besvärades av servitutet, därigenom skulle komma att för framtiden lida brist på husbehovsskog efter ortens förhållanden. I propositionen ersattes detta villkor med en bestämmelse av innehåll, att servitutsförändringen icke fick medföra märklig olägenhet för den fastighet, som besvärades av servitutet. Föredragande departementschefen framhöll därvid, att i vad det av sociala jordutredningen uppställda villkoret åsyftade att till skydd för det allmänna skogsvårdsintresset inskränka servitutshavarens avverkning utöver vad i gällande skogsvårdslagstiftning vore föreskrivet, syntes det ej tillräckligt grundat. Å andra sidan vore villkoret till den del det ville skydda den tjänande fastighetens intresse mot alltför stort intrång från servitutshavarens sida icke tillfyllest. Dyligt intrång kunde nämligen ske även annorledes än genom avverkning av yngre skog eller genom sådan avverkning av den äldre skogen, att tillgången till husbehovsvirke äventyrades.

Lagen den 6 december 1946 om förlängning av tiden för vissa servitut antogs vid 1946 års riksdag efter förslag av Kungl. Maj:t i proposition nr 355. Propositionen behandlades av sammansatt andra lag- och jordbruksutskott, som i sitt över propositionen avgivna utlåtande nr 1 bland annat anförde:

Den numera verkställda utredningen visar såsom väntat, att det i Norrland finnes talrika skogsservitut, tillkomna huvudsakligen omkring det senaste sekelskiftet och gällande visst antal år — ofta 50 år — eller på servitutsinnehavarnas livstid. Dessa servitut upphöra följaktligen förr eller senare, vilket för de servitutsberättigade fastigheternas ägare, varav flertalet befinner sig i knappa ekonomiska omständigheter, kommer att medföra en kännbar försämring i deras möjligheter att reda sig på sina brukningsdelar. Under sådana förhållanden finner jämväl det sammansatta utskottet angeläget vara, att åtgärder skyndsamt vidtagas för att tillförsäkra ifrågasvarande jordbruk fortsatt tillgång till nödiga skogsprodukter och bete.

Bland de uppslag, som dryftats i syfte att varaktigt tillrättalägga förhållandena på förevarande område, är det närmast tvenne lösningar som ifrågasatts. Medan den ena tagit sikte på att utöka fastigheterna med erforderlig skogs- och betesmark, har man i det andra fallet tänkt sig en förlängning av förefintliga servitut. Enligt utskottets mening bör målet vara att där så lämpligen kan ske genomföra marktilldelning — på frivillighetens väg eller genom lagstiftning. Icke minst ur skogsvårdssynpunkt synes det önskvärt att få bort skogsservituten eller att åtminstone lokalisera dessa, där det icke låter sig göra att ersätta dem med äganderätt till mark, motsvarande servitutsförmånerna. I strävandena att åstadkomma rationella brukningsdelar bör det utgöra ett viktigt led att själva fastigheterna förses med erforderliga markslag. Spörsmålet om avstående av mark för nu ifrågasvarande ändamål torde emellertid vara så nära förbundet med den aktuella frågan om lagstiftning för förstärkning av ofullständiga jordbruk i allmänhet, att detsamma icke lämpligen bör utbrytas ur sitt nämnda större sammanhang. Med beaktande härav anser sig utskottet i likhet med departementschefen böra tillsvidare stanna vid att tillstyrka genomförandet av en anordning för förlängning av ifrågasvarande servitutsrättigheter.

Utskottet. Det torde i vårt land finnas ett stort antal servitut, som innefatta rätt att taga vindfallen och torr skog. Innehavare av sådana servitut kunna ofta icke utnyttja servituten därför att till följd av ändrade förhållanden vindfallen och torr skog saknas på den tjänande fastigheten. Anledningarna härtill kunna vara flera. Bland annat torde rationell skogsvård ofta ha medfört att tillgången på torr skog minskat. Genom att dessa skogsfångsservitut icke kunna utnyttjas, ha servitutshavarna kommit att lida förluster. För de skogsfångsservitut, som icke äro tidsbegränsade, har frågan i viss utsträckning lösts genom tillkomsten av 5 a § i servitutslagen. I denna paragraf stadgas nämligen, att om servitut, som innefattar rätt att taga vindfallen eller torr skog och som ej är till tiden begränsat, icke kan i avsedd utsträckning begagnas på grund av ändrade förhållanden, som medfört bristande tillgång på sådan skog, må domstol på yrkande av ägaren till den fastighet, till vars förmån servitutet gäller, förordna om sådan förändring av servitutet att det skall omfatta även rätt att efter anvisning i erforderlig utsträckning taga annat virke. Vid tillkomsten av 5 a § framhöll sociala jordutredningen, att eftersom servituten tillkommit för att kom-

plettera de fastigheter, vid vilka rätten knutits, finge det anses vara ett statsintresse, att dessa fastigheter, som icke inom sina ägo gränser hade tillräckligt med skog för att vara fullständiga, icke berövades den komplettering, som rätten till skogsservitut innebure. Jordutredningen framhöll vidare, att den intressekollision, som kunde uppkomma mellan principen om servitutsrättens oföränderlighet och statens anspråk på att småbruket bibehölles i så fullständigt skick som möjligt, i detta fall icke kunde lösas på annat sätt än genom jämkning i den förra principen. Emellertid gjorde jordutredningen skillnad mellan bestående servitutsrätter (alltidsupplåtelser) och sådana som voro tidsbegränsade. De skäl, som talade för nödvändigheten att beträffande skogsfångsservitut kunna göra ändring i själva servitutsrätten, gjorde sig enligt jordutredningen icke gällande med samma styrka vid tidsbegränsade upplåtelser. Jordutredningen befarade dessutom, att om i lagen infördes en bestämmelse om ändring i servitutsrätten även beträffande tidsbegränsade servitutsavtal skulle detta kunna medföra att någon förlängning av servitutsavtalen icke komme till stånd efter servituttidens utgång och att nya servitutsavtal icke komme att ingås. Dessa skäl för att i nu angivet hänseende göra skillnad mellan tidsbegränsade servitut och servitut, som icke äro tidsbegränsade, ha numera enligt utskottets mening förlorat i betydelse. Frågan om förlängning av servitutsavtalen i de fall servituten äro tidsbegränsade befinner sig i ett annat läge genom tillkomsten av 1946 års lag om förlängning av tiden för vissa servitut. Visserligen omfattar icke denna lag alla tidsbegränsade servitut, men de servitut, som icke beröras av lagen, torde i detta sammanhang kunna lämnas å sido. Beträffande risken för att tidsbegränsade servitutsavtal icke skulle komma att ingås, om tidsbegränsade servitut i fråga om möjligheterna till förändring av servituten likställdes med icke tidsbegränsade servitut, vill utskottet framhålla, att skogsfångsservitut icke äro någon lämplig form för komplettering av fastigheter. Någon större olycka skulle icke inträffa, om benägenheten att ingå nya tidsbegränsade skogsfångsservitut av detta slag minskade. Däremot skulle de tidsbegränsade skogsfångsservitutens ställning väsentligt förbättras, om bestämmelserna i 5 a § i servitutslagen kunde tillämpas även på dem. Enligt utskottets mening bör en utredning komma till stånd angående frågan om utsträckning av tillämpningsområdet för 5 a § i servitutslagen att omfatta även servitut, som innefatta rätt att taga vindfallen eller torr skog och äro till tiden begränsade.

Förändring av servitut enligt 5 a § i servitutslagen får icke medgivas, om därigenom märklig olägenhet skulle tillskyndas den av servitutet besvärade fastigheten. Denna bestämmelse leder stundom till att förändring av servitut icke kommer till stånd. Servitutshavaren erhåller då ingen kompensation för att han till följd av ändrade förhållanden icke alls eller endast i begränsad omfattning kan utnyttja servitutet. Tillgången på vindfallen

och torr skog torde ofta ha minskat till följd av omständigheter, som medföra ekonomisk vinst för den tjänande fastighetens ägare. Enligt utskottets mening kan det ifrågasättas, om icke servitutshavaren bör få kompensation i annan form, därest förändring av servitutet vid bristande tillgång på torr och vindfallen skog skulle medföra märklig olägenhet för den tjänande fastigheten och således icke kunna komma till stånd. Huruvida förändringen av servitutet kommer att för den tjänande fastigheten medföra märklig olägenhet eller ej är en omständighet, varöfver servitutshavaren icke råder. Vid tiden för tillkomsten av de flesta av dessa skogsfångsservitut medförde sannolikt servituten föga intrång för den tjänande fastighetens ägare. Vindfallen och torr skog värderades icke så högt. Detta förhållande rubbar emellertid icke det faktum, att servitutshavaren haft en förmån som han går förlustig, därest vid bristande tillgång på vindfallen och torr skog förändring av servitutet icke får ske. Enligt utskottets mening bör det övervägas, om icke en servitutshavare i dylikt fall bör få ersättning i en eller annan form av den tjänande fastighetens ägare till dess servitutet ånyo kan utnyttjas. En utredning härom synes böra komma till stånd. Är utnyttjandet av servitutet i dess ursprungliga form otänkbart inom överskådlig tid och äro svårigheterna att utan märklig olägenhet för den tjänande fastigheten förändra servitutet av bestående natur, synes servitutet böra kunna avlösas.

Motionärerna hemställa, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om revision av lagen om förlängning av tiden för vissa servitut. Denna revision skulle enligt motionärerna avse att lösa de problem, som utskottet här ovan behandlat. Enligt utskottets mening bör emellertid ifrågavarande problem lösas icke genom revision av lagen om förlängning av tiden för vissa servitut utan genom revision av servitutslagen.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta föranstalta om utredning dels av frågan att utsträcka tillämpningsområdet för 5 a § i lagen den 14 juni 1907 om servitut att omfatta även till tiden begränsade servitut, som innefatta rätt att taga vindfallen eller torr skog, och dels av frågan om beredande av kompensation i en eller annan form åt de innehavare av skogsfångsservitut, som vid bristande tillgång på vindfallen eller torr skog icke kunna erhålla förändring av servitutet, enär detta skulle tillskynda den av servitutet besvärade fastigheten märklig olägenhet, samt att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda; och

B. att motionerna I: 126 och II: 212, i den mån de icke besvarats genom vad utskottet hemställt under A., icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 4 mars 1948.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling ha närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Norman, Forslund, Hage, Sten, Björkman, Hallagård*, Uhlén och Carl Eric Ericsson;

från a n d r a kammaren: herrar Olovson i Västerås, Ryberg, fru Nordgren*, herrar Andersson i Gisselås, Larsson i Östersund*, Jacobsson i Igelsbo*, Lundberg och Holmberg*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.